

DOI: 10.35774/app2021.02.091
УДК 342.7

Тетяна Сліпченко,

кандидат економічних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу
і правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9679-6231>

ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ – ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ

Розглянуто проблемні питання інституту лікарської таємниці, зумовлені в тому числі медичними, етичними та правовими факторами. Розкрито особливість лікарської таємниці, що відрізняє цей інститут від інших понять деонтології та інших видів таємниць. З'ясовано, що лікарська таємниця гарантується законодавчо, як і законодавчо забезпечується шляхом встановлення певних заборон та юридичної відповідальності за її розголошення. Проаналізовано нормативно-правові акти, що визначають правовий режим лікарської таємниці та регламентують порядок її розкриття.

Ключові слова: права людини, медичне право, медична деонтологія, лікарська таємниця, лікар, пацієнт, медична інформація, конфіденційна інформація.

Бібл.: 11

Сліпченко Т.

Врачебная тайна – правовые основы защиты

В статье рассмотрены проблемные вопросы института врачебной тайны, обусловленные в том числе медицинскими, этическими и правовыми факторами. Раскрыта особенность врачебной тайны. Выяснено, что врачебная тайна гарантируется законодательно, так же, как и законодательно обеспечивается путем установления определенных запретов и юридической ответственности за ее разглашение. Проанализированы нормативно-правовые акты, определяющие правовой режим врачебной тайны и регламентируют порядок ее раскрытия.

Ключевые слова: права человека, медицинское право, медицинская деонтология, врачебная тайна, врач, пациент, медицинская информация, конфиденциальной информация.

Slipchenko T.

Medical secret – legal basis of protection

The article considers the problematic issues of the institute of medical secrecy, due to including medical, ethical and legal factors. The peculiarity of medical secrecy, which distinguishes this institution from other concepts of deontology and other types of secrets, is revealed. It has been found that medical confidentiality is guaranteed by law, as well as by the establishment of certain prohibitions and legal liability for its disclosure. The normative legal acts that determine the legal regime of the medical secret and regulate the procedure of its disclosure are analyzed.

Having carefully analyzed the domestic legislation, cases have been identified in which medical secrecy may be disclosed without the consent of the person or his / her legal representatives, which are listed in this article. It was found that at this stage of development in Ukraine, medical secrecy is provided more by moral norms than by legal guarantees. Because, Art. 145 of the Criminal Code of Ukraine, according to which liability for illegal disclosure of medical secrets in Ukraine remains almost unclaimed. However, at the moment, due to the situation of coronavirus disease in the world in general, and in Ukraine in particular, many health professionals are prosecuted for disclosing medical secrets. It was found that the knowledge of lawyers and physicians about the peculiarities of moral and legal aspects of the issue of medical secrecy is very important. The reasons for violating medical secrecy are ignorance of the law and misunderstanding of the harm that can be caused if the principle of confidentiality is violated.

Keywords: human rights, medical law, medical deontology, medical secrecy, doctor, patient, medical information, confidential information.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві особливої уваги набуває питання щодо забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Це питання також актуальне в медичній сфері, де збереження лікарської таємниці як конфіденційної інформації з обмеженим доступом є

одним з ключових питань медичної етики, деонтології й медичного права. Коли йдеться про взаємодію медицини й права, практично завжди одним із ключових питань є лікарська таємниця. Вперше деонтологічні принципи щодо лікарської практики були сформульовані у «Клятві Гіппократа», документ якої датується третім століттям до н.е. Одним із найважливіших принципів відносин між лікарем і пацієнтом є принцип конфіденційності. Цей принцип втілюється передусім у нормах ст. 286 Цивільного кодексу України [4] та ст. 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2]. Проте, окрім дискусійних поглядів щодо змісту лікарської таємниці, найважливішим є забезпечення лікарської таємниці та її гарантування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці та юристи-практики приділяють достатньо уваги дослідженню інституту лікарської таємниці, проте більшою мірою в контексті її змісту, а не механізмів забезпечення та гарантування. Зокрема, І. Хавронюк, А. Марущак, І. Смолькова, В. Лопатіна трактують лікарську таємницю, включаючи до неї відомості про факт звернення особи за медичною допомогою; будь-яку інформацію, яку отримав лікар у процесі виконання його професійних обов'язків. Над проблемами забезпечення інституту лікарської таємниці працювали: Ю. Н. Аргунова, С. Г. Стеценко, О. П. Махник, Дж. В. Берг, І. В. Є. В. Кузьмічова, І. В. Шатковська та ін.

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Конвенція про права людини в біомедицині, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Закони Верховної Ради України, рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, які стосуються порушення прав людини на таємницю про стан її здоров'я. Незважаючи на наявність великої кількості наукових праць із зазначеної проблематики, чимало питань все ще не розкрито або вирішено фрагментарно.

Мета дослідження – проаналізувати правові основи захисту лікарської таємниці, порядок її розкриття та наслідки неправомірного розголошення лікарської таємниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформацію про стан здоров'я особи можна розглядати в двох аспектах: як інформацію про пацієнта і як інформацію для пацієнта. Лікарську таємницю (інформацію про пацієнта) варто відрізнити від медичної інформації (інформацію для пацієнта). Медична інформація передбачає відомості про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, які лікар зобов'язаний надати на вимогу пацієнта, членів його сім'ї або законних представників, за винятком випадків, коли така повна інформація може завдати шкоду пацієнту.

У чинній редакції Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 04.11.2018 р. у ст. 40 визначено, що «лікарська таємниця – це сукупність відомостей, які стали відомі медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків про хворобу, медичне обстеження, огляд та їхні результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина. Медичні працівники не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. При використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта» [2].

До суб'єктів збереження лікарської таємниці належить молодший медичний персонал (санітари, няньки), адміністративний персонал лікувально-профілактичної установи (працівники кадрових, юридичних, фінансових, господарських служб тощо), посадові особи органів управління охорони здоров'я, співробітники судових і правоохоронних органів, яким інформація, що становить лікарську таємницю, стала відомою у зв'язку з професійними обов'язками.

Інформація, яка становить лікарську таємницю, має кілька правових статусів: інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація та інформація, щодо якої встановлено особливі вимоги до обробки персональних даних.

Обов'язок зберігати інформацію з обмеженим доступом у таємниці визначено згідно з етичними та правовим, зокрема й процесуальними нормами. Обов'язок збереження інформації про пацієнта покладений на лікарів відповідно до Клятви лікаря, що затверджена Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349: «кожен лікар зобов'язується зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині».

Конституцією України (ст. 32 (ч. 2), ст. 34 (ч. 3)) гарантується право особи не зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом [1].

Згідно зі ст. 39-1 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Забороняється вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта» [2].

Стаття 286 Цивільного кодексу України гарантує право людини на таємницю про стан здоров'я: «фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні; забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи» [4].

У ч. II ст. 11 Закону України «Про інформацію» визначено, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини» [5].

Водночас відповідно до ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» до інформації з обмеженим доступом не можуть бути зараховані такі відомості: про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що відбулися або можуть відбутися і загрожують безпеці людей, зокрема епідемії, пандемії тощо; про стан здоров'я населення, його медичне обслуговування, а також про соціально-демографічні показники [5].

Тобто якщо інформація стосується здоров'я не окремої особи, а населення загалом або значної групи осіб, вона не є інформацією з обмеженим доступом і не може бути утаємничена ані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, ані іншими розпорядниками такої інформації.

Додатково згідно з ч. 1 ст. 29 Закону України «Про інформацію» дозволено поширювати інформацію з обмеженим доступом, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про захист персональних даних» поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу за згодою суб'єкта персональних даних. Поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Виконання вимог встановленого режиму захисту персональних даних забезпечує сторона, що поширює ці дані [6].

Проте 30 березня 2020 р. набув чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», згідно з яким внесено зміни до законодавчих актів з метою боротьби з коронавірусною хворобою, зокрема в прикінцевих та перехідних положеннях цього Закону зазначається: «установити, що на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни: дозволяється обробка персональних даних без згоди особи, зокрема даних, що стосуються стану здоров'я, місця госпіталізації або самоізоляції, прізвища, імені, по батькові, дати народження, місця проживання, роботи (навчання), з метою протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), в порядку, визначеному в рішенні про встановлення карантину, за умови використання таких даних виключно з метою здійснення протиепідемічних заходів. Протягом 30 днів після закінчення періоду встановлення карантину такі дані підлягають знеособленню, а у разі неможливості – знищенню [11].

13 квітня 2020 р було внесено зміни до ст. 35. ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» стосовно обліку та реєстрації інфекційних хвороб : «...облік інфекційних хвороб базується на системі обов'язкової реєстрації кожного їх випадку незалежно від місця і обставин виявлення та оперативного (екстреного) повідомлення про нього закладів охорони здоров'я визначених, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я для здійснення протиепідемічних заходів. Перелік інфекційних хвороб, що підлягають реєстрації, порядок ведення їх обліку та звітності встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. У рішенні про встановлення карантину можуть визначатися особливий порядок обліку, реєстрації та обміну інформацією про випадки захворювання на період карантину. Особи, винні в неправомірному розголошенні такої інформації, притягаються до відповідальності в порядку, встановленому законом» [9].

Проте не зрозуміло, яким є цей особливий порядок обліку, реєстрації та обміну інформацією, хто його затверджує, який механізм захисту такої інформації.

Розголошення такої інформації з порушенням вимог законодавства призводить до різноманітних видів відповідальності – від цивільно-правової у вигляді відшкодування заподіяного морального і матеріального збитку і до кримінальної відповідальності.

Зокрема, згідно зі ст. 145 КК України про незаконне розголошення лікарської таємниці передбачено: «умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років» [3].

Пропонуємо зупинитись на найбільш поширених випадках, у яких лікар має надавати інформацію про стан здоров'я пацієнта (правомірно порушувати лікарську таємницю). Варто зазначити, що правомірно розголошуючи лікарську таємницю, медичний працівник повинен пам'ятати: реалізуючи своє право на передання інформації про пацієнта, медики повинні чітко знати законодавчу норму, на підставі якої надають медичну інформацію, тим самим правомірно розголошуючи медичну таємницю, та вчиняти такі дії на підставі запиту, оформленого в установленому законом порядку.

1. «В інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, територіальної цілісності або громадянського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [1].

2. Інформацію про стан здоров'я неповнолітніх дітей медик має повідомляти батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам [2].

3. Наречені мають право бути взаємно обізнані про стан здоров'я (ст. 30 Сімейного кодексу України).

4. При загрози поширення інфекційних захворювань підприємства, установи і організації зобов'язані негайно інформувати органи державної санітарно-епідеміологічної служби про надзвичайні події і ситуації, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідемічному благополуччю, про хворих, які є носіями збудників інфекційних захворювань, або осіб, які були в контакті з такими хворими [7, 9].

5. У разі надзвичайних ситуацій, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідеміологічному благополуччю [7].

6. Повідомляти про вчинене насильство в сім'ї уповноважені підрозділи органів Національної поліції і надавати інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів (ст. 9 Закону «Про попередження насильства в сім'ї»).

7. Допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я людини та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника [8].

8. Інформація про результати тестування на ВІЛ, про наявність або відсутність в людини ВІЛ-інфекції дозволяється лише: особі, щодо якої було проведено тестування, батькам чи іншим законним представникам такої особи; іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я – винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи; іншим третім особам – лише за рішенням суду в установлених законом випадках (ч. 4 ст. 13 Закону «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»).

9. Відомості про лікування людини в наркологічному закладі можна надавати лише правоохоронним органам у разі притягнення цієї людини до кримінальної або адміністративної відповідальності (ст. 14, ч. 5 Закону «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»).

10. У разі звільнення хворого на туберкульоз місць позбавлення волі установа виконання покарань, в якій хворий відбував покарання, інформує про стан здоров'я та необхідність продовження лікування за обраним місцем проживання чи перебування, а також повідомляє про клінічну та диспансерну категорію його захворювання відповідний протитуберкульозний заклад» [10].

11. Крім того, у процесі підготовки відповіді на адвокатські запити, запити правоохоронних органів (ст. 93 КПК України), згідно з ухвалою суду в кримінальному провадженні (ст. 132, 159 КПК України) у законодавчо встановлених випадках допускається розголошення лікарської таємниці.

12. Під час судових розглядів, коли для реалізації своїх прав (забезпечення прав клієнтів – для юристів) необхідна інформація, яка становить об'єкт медичної таємниці та не підлягає розголошенню. Ви-

требувати такі відомості можна в процесі розгляду справи в суді, подавши клопотання про витребування доказів на підставі ст. 137 ЦПК України.

Висновки. Інститут лікарської таємниці виконує важливу функцію як у приватноправових, так і в публічно-правових відносинах, оскільки захищає як приватні інтереси кожної конкретної особи, так і охороняє суспільне здоров'я, інтереси суспільства загалом. Обстоюючи свободу особи, її право на конфіденційність особистого, ми не повинні забувати про здоров'я тих, хто нас оточує, та суспільну безпеку.

Інформаційна діяльність – це завжди балансування, зокрема балансування між правом суспільства знати інформацію і правом особи на приватне життя. Право на приватне життя, зокрема на таємницю про стан свого здоров'я, зазвичай перемагає – окрім випадків, коли дотримання такого права загрожує суспільству.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – Редакція від 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.06.2021).
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 02.06.2021).
3. Кримінальний кодекс України від 17.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.06.2021).
4. Цивільний кодекс України від 19.06.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.06.2021).
5. Про інформацію від 02.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 02.06.2021).
6. Про захист персональних даних від 23.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 02.06.2021).
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> (дата звернення: 02.06.2021).
8. Про психіатричну допомогу від 09.12.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 02.06.2021).
9. Про захист населення від інфекційних хвороб від 06.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 02.06.2021).
10. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз від 05.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14> (дата звернення: 02.06.2021).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) від 30.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 02.06.2021).

References

1. *Konstitutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. [The Constitution of Ukraine of June 28, 1996.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro ohoronu zdorovia vid 19.11.1992 r. [The Fundamentals of the Ukrainian legislation on health care of November 19, 1992.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> [in Ukrainian].
3. *Kriminalnui kodeks Ukrainy vid 17.01.2002 r. [The Criminal Code of Ukraine of January 17, 2002.]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
4. *Tsuivilnui kodeks Ukrainy vid 19.06.1993 r. [The Civil Code of Ukraine of June 19, 1993.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
5. *Pro Informatsiiu vid 02.10.1992 r. [The Law of Ukraine on Information of October 02, 1992.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].
6. *Pro zahust personalnuh danuh vid 23.12.2012 r. [The law of Ukraine on personal data protection of December 23, 2012.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> [in Ukrainian].
7. *Pro zabezpechennia sanitarnogo ta epidemichnoho blahopoluchchia naseleennia vid 24.02.1994 r. [The Law of Ukraine On Ensuring Sanitary and Epidemic Safety of the Population of February 24, 1994.]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12> [in Ukrainian].

8. *Pro psuhiatruchnu dopomohu vid 09.12.2003 r. [The Law of Ukraine on psychiatric care of December 09, 2003]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> [in Ukrainian].
9. *Pro zahust naseleattia vid Infektsiinih hvorob vid 06.04.2000 r [On Protection of Population against Infectious Diseases of April 06, 2000]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> [in Ukrainian].
10. *Pro borotbu iz zahvoryuvannyam na tuberkuloz 05.07.2001 r. [Law of Ukraine About fight against disease of tuberculosis of July 05, 2001]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14> [in Ukrainian].
11. *Pro vnesennia zmin do deiakuh zakonodavchuh aktiv Ukrainu, spriamovanuh na zabezpechennia dodatkovuh sotsialnuh ta ekonomichnuh harantii u zviazku z poshirenniam koronavirusnoi hvorobu (COVID-19) vid 30.03.2020 r. [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Providing Additional Social and Economic Guarantees in Connection with the Spread of Coronavirus Disease (COVID-19) of March 30, 2020]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2021.